

B 3717

Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar
Gazdaság és Társadalomföldrajz Tanszék

Szónoky Miklósné
Ancsin Gabriella

A JUGOSZLÁV MŰKÖDŐTŐKE
A DÉL-ALFÖLDÖN

PhD. disszertáció tézisei

Szeged
2000

I. A témaválasztás indoklása és a kutatás célkitűzése

Az 1990-es évek elején kapcsolódtam a *Pál Ágnes* vezetésével folyó határ menti kutatáshoz. Ez a kutatás célul tűzte ki a Dél-Alföld határ menti gazdasági és társadalmi együttműködések részletekbe menő feltárását, ennek megfelelően külön figyelmet fordított a határ túloldalán lévő települések vizsgálatára is. Egy korábbi közlekedés-földrajzi vonzáskörzeti vizsgálatom eredményét felhasználva az országhatár mindkét oldalán elvégeztem a határ menti terület lehatárolását. Az így kapott határ menti tér magyar oldalon 68 települést, köztük 4 várost és 64 községet foglalt magába, a román határ mentén 24 települést és a jugoszláv határ közelében 14 település tartozott a vizsgált területhez. A közös kutatás a terepbejárással és a gazdaság -és társadalomföldrajz témaköréit érintő kérdőíves felméréssel feltárta az elmúlt 10 év legfontosabb folyamatait. Ezek közül a települések demográfiai viszonyait vizsgáltam meg, többek között oly fontos kérdést, mint a hosszú évekig tartó népességcsökkenés hatását a lakosság szerkezeti átalakulására. Az előregedés mértékét kutatva extrapoláris népesség-előreszámolást készítettem Szeged környéki falvak jövőbeli népességének változására.

A külföldiek bevándorlása hazánk területére 1989-ben kezdődött el, mely sok település népességi viszonyait módosította a térségben. A külföldiek elsőként a városokat keresték meg, de a rurál területen is a határ mentén kimutatható volt az immigráció. A téma aktualitása és újszerűsége miatt a 90-es évek elején számos magyar kutató (*Dövényi Z.*(1997), *L Rédei M.*(1997), *Illés S.* (1995), *Sik E.*(1992) *Tóth Pál P.* (1996), *Juhász J.* (1994), *Eke P-né* (1995) figyelme a külföldi migráció felé fordult. Számomra azért volt fontos e kutatás, mert a Dél-Alföld régiója különösen érintett volt e vonatkozásban. A keletről és délről jövő menekültek, bevándorlók a rövidebb vagy hosszabb ideig hazánkban tartózkodók közül sokan érthető okok miatt a határ közelében

kívántak maradni, ugyanis az otthon-maradottakkal a kapcsolat állandó fenntartása és a visszatelepülés reménye a haza közvetlen közelében a legnagyobb. Többnyire a városok kínáltak megélhetési lehetőséget a hazánkba érkezőknek, a Dél-alföldi régióban természetesen Szeged régióközpont tudott effajta kívánalmaknak a legjobban megfelelni. A Szeged Megyei jogú város Önkormányzata anyagi támogatásával sikerült az 1989-1996 időszakában a Szegeden történt külföldi bevándorlás részletes vizsgálatát elvégezni. A kutatás során a bevándorlók strukturális elemzését készítettem el, így a nemek arányát, korstruktúráját, annak időbeli alakulását tártam fel. Külön figyelmet érdemlő vizsgálat volt az átjövők képzettség szerinti differenciáltsága az egyes országok vonatkozásában. E kutatás kapcsán a jugoszláv betelepülőknél figyeltem fel a külföldi befektetések, cégalapítások sokaságára. A demográfia témakörében folytatott vizsgálódás érdeklődésem a külföldi bevándorlók felé fordította, mely igen aktuális kérdés volt a 90-es években. A külföldi működőtőke fontosságát, a magyar gazdaságban betöltött szerepét többen vizsgálták (Lengyel I.: (1996), Abonyiné Palotás J. (1994, 1999, 2000) az elmúlt években. A jugoszláv tőke nem csak Szegeden, bár kétségtelen, hogy e befektetések nagyságukban és sokrétőségükben dominánsan Szegedre koncentráltak, a jugoszláv vállalkozások a rurális tereket is megkeresték. Szigorúan a jugoszláv határral érintkező két megyében, Bács-Kiskun és Csongrád megyében terjedtek el sajátos vállalkozási térszerkezetet kialakítva, mely idővel más-más formációt eredményezett.

A kutatás kezdetén az alábbi célok megvalósítása vezetett

- Nem csak a Dél Alföld határ menti térségében, hanem az egész régióban megvizsgálni kívántam a jugoszláv befektetési térszerkezetet, és a befek-

etések részletes gazdaságföldrajzi elemzésével feltárni a cégek innovatív hatását a tér gazdaságára.

- A befektetési tőke alapján rávilágítani a jugoszláv vállalkozások hatékonyságára.
- A D-ről jövő tőke beáramlási előzményeit (ok-okozati összefüggései) és annak kellő magyarázatát kívántam megfogalmazni.
- Ha kialakult az innováció a térségben, akkor annak a részletes vizsgálatát elvégezni.
- Célul tűztem ki, hogy a Dél Alföldön és külön a határ menti községekben is feltárjam a jugoszláv vállalkozások elterjedését, szerepét a települések gazdaságában, hatását a települések helyi vállalkozásaira, a települések foglalkoztatásában betöltött szerepére, azokat a határon túli térségi kapcsolatokat, melyek e vállalkozások kapcsán alakultak ki, rámutatva arra a pozitív tényre, hogy ezek a kapcsolatok mit jelentenek és milyen fontosak lehetnek a jövőben.
- A polgármesterekkel és a hivatal szakembereivel történt kérdőíves interjúk során azt kerestem, hogy a települések helyi vezetői milyennek ítélik meg a jugoszláv vállalkozásokat, hogyan fogadták és ha kellett milyen segítséget nyújtottak e vállalkozásoknak. A jugoszláv vállalkozók segítik e tanácsaikkal a község vezetését, illetve mennyire vesznek részt a civil szervezetek munkájában, anyagi támogatást nyújtanak e rászorulóknak (a lakosság szegény rétegének). Úgy vélem ezek a kérdések nagyon fontosak a piaccgazdaságra rátérő települések számára.
- Kiemelten kívántam elemezni Szeged városát, mind centrum szerepét a vállalkozások vonatkozásában, és megvizsgálni azt, hogy a városban milyen

társadalmi -és gazdasági változásokat eredményeztek a jugoszláv vállalkozások. A rendelkezésemre álló adatok szűkös volta nem tette lehetővé, hogy olyan kérdéseket is megválaszolhassak, mint például hány szegedi munkavállalót foglalkoztatnak, a gazdaság mely szférájában tevékenykednek, milyen kapcsolatokkal rendelkeznek stb. Azt hiszem ez a részletekbe menő vizsgálat Szeged esetében külön tanulmányt igényelne.

- Céлом volt továbbá egy esettanulmányt készíteni egy kiválasztott településen, a választásom a határ mentén fekvő Röszkére esett. Fontos kérdésnek találtam megvizsgálni a település határátkelő szerepét a külföldi működőtőké vonatkozásában és azt megvizsgálni, hogy a jugoszláv vállalkozások a külföldi -és a magyar vállalkozások körében milyen helyet foglalnak el, kik vállalkoztak, milyen indíték vezette erre a településre, miért ezt a gazdasági szférát választották, milyen korúak, honnan érkeztek, korábban mivel foglalkoztak? A polgármesterrel és a hivatal szakembereivel történt kérdőíves interjúk során azt kerestem, hogy a település helyi vezetői milyennek ítélik meg a jugoszláv vállalkozásokat, hogyan fogadták és ha kellett milyen segítséget nyújtottak e vállalkozásoknak. A jugoszláv vállalkozók segítik e tanácsaikkal a község vezetését, illetve mennyire vesznek részt a civil szervezetek munkájában, nyújtanak e valamilyen anyagi támogatást a lakosság rászoruló rétegének.

Az OTKA és OKTK támogatással az elmúlt 10 évre sikerült a jugoszláv vállalkozások részletes vizsgálatát elvégezni a térségben, rámutatva arra milyen a vállalkozások terjedése, annak térbeli megjelenése és időbeni változása.

II. A kutatás módszerrel és adatbázisa

1. A hazai szakirodalom részletes áttekintésével képet alkottam a Magyarországon elterjedt külföldi tőkeberuházásokról, azok elméleti sajátosságairól (Enyedi Gy.(1996, 2000) Rechnitzer J.(1993,1999) , Mészáros R.(1993,2000),Szanyi M.(1997), Inotai A.(1989), Abonyiné Palotás J.(1994,1999). A térszerkezeti vizsgálatok esetében már a hazai (Mészáros R.(1999), Nemes Nagy J.(1987,1998), Rechnitzer J.(1998,1999) és a témához kapcsolódó külföldi szakirodalom (Wolfgang A.(1995) is jelentős segítség volt számomra. A terjedési modellek elméleti vonatkozásában Rechnitzer J.(1998), Nikodémus A.(1991) és Nemes Nagy J.(1985,1987) könyvei kiváló útmutatónak bizonyultak. A terjedés gyakorlati bemutatására a hazai szakirodalomban számos példát találtam Enyedi Gy.(1987), Nemes Nagy J.- Ruttkai É.,(1987,1989), Rechnitzer J.(1993), Fleischer T.(1992), Nikodémus A.(1991), és Pomázi I.(1988) tollából.
2. A határ menti terület lehatárolására az 1984-ben készített "közlekedési vonzaskörzetek" módszeremet használtam fel, miután hazánkban ezen kívül két lehatárolás módszere született a határ menti kutatás kapcsán, úgy vélem hasznos alapot nyújthat a hazai határ menti kutatás elméleti megalapozásához.
3. A népesség előreszámolást az *extrapolációs modellel* készítettem. Ezt a módszert, Krajtkó Gy. és Mórincz F. dolgozta ki a 70-es években, a hazai szakirodalomban kevésbé használt matematikai népességelőreszámolási vizsgálat alkalmazása mellett szól, hogy megbízható eredményt tud felmutatni.
4. A szakirodalom áttekintésén túl az értekezés legfontosabb módszereként az *empirikus felmérés* módszerét választottam, mégpedig a *kérdőíves interjú* készítését, melyet kiegészítettem a diktafon használatával, így visszahallgatva a beszélgetést pontosabb jegyzetekhez jutottam. Nagyon fontosnak tartottam a közvetlen személyes

információszerzést, a polgármesterekkel, a polgármesteri hivatal gazdasági szakembereivel és a vállalkozókkal történt személyes találkozás során, az előre meg nem fogalmazott kérdésekre is választ kaphattam. Külön kérdőívet készítettem a polgármesterek és külön a vállalkozók számára, így több oldalról tudtam elemezni a vállalkozások megalapítását, hatását és jövőképi aspektusait. A helyi vezetés és a vállalkozók értékrendjéről, gondolkodásáról, sok esetben a helyi lakosokkal történt beszélgetések kapcsán információk sokaságát gyűjtöttem be és azt rendszerezve a településről átfogó társadalmi, gazdasági kép tárult elém. E módszer segítségével olyan "puha" információkhoz jutottam, melyekkel az egyedi és az általános jelenségek bemutatását is elvégezhettem. A vizsgált települések személyes bejárását azért tartottam nagyon fontosnak, mert véleményem szerint egy geográfusnak a terepbejárásnál kezdődik egy kutatás.

5. A jugoszláv vállalkozások terjedését a *diffúzióanalízis* segítségével mutattam be. A vállalkozási aktivitás jellemzésére *portfólió analízist* használtam. A vállalkozások tér-idő terjedési folyamatát külön a városokra és külön a rurál térre is alkalmaztam és kiterjesztettem a diffúzióanalízist a határ menti területre is. A vállalkozási diffúzió három szakaszát elemeztem, az invázió, a diffúzió és az adaptáció szakaszait. A terjedés évenkénti bemutatása során elsőként alkalmaztam a *kumulatív diffúzió* fogalmát illetve ezt alkalmaztam a városi és a falusi térben a terjedés bemutatására is. Az adatok kartografikus ábrázolása nagyon fontos volt a terjedés térbeli sajátosságának a vizsgálata során. A diffúzióanalízis alkalmazásakor a *Beluszky Pál* féle települési hierarchiaszinteket használtam fel.

6. A vállalkozási piramis, mely az alaptőke szerint mutatja be a vállalkozások szerkezetét, mint ábrázolási módot tudomásom szerint elsőként alkalmazom.

7. A személyes interjúkon kívül a *CD Céghírek 1996. március 31.-i és 1999. január 31.-i* CD lemezeiről válogattam le az adatokat, ezekből készített adatbázis szolgáltatta a táblázatok és a területi összefüggések megvilágítására a szemléletes térképek alapadatait. Természetesen a *Magyar Statisztikai Évkönyv, a Demográfiai Évkönyv* és a *Bács-Kiskun -és Csongrád Megyei Statisztikai Évkönyv* adatai nyújtottak kellő információt a tényfeltáráshoz.

III. Kutatási eredmények

1. A jugoszláv cégalapítások innovatív vizsgálatát, külön végeztem el a városok és a rurál tér tekintetében., majd a két teret összekapcsolva kimutathatóvá vált a városok körüli és a határátkelők környezetében lejátszódott innováció. A jugoszláv tőke városi diffúziója hat év alatt zajlott le. A városokban a jugoszláv vállalkozások elterjedése szoros kapcsolatot mutat a városok hierarchikus felosztásával. Vizsgálatomban a *Beluszky Pál* féle (1999 317.o.) városi hierarchia kategóriákat használtam. A vállalkozások terjedésében jelentős szerep jutott a főbb közlekedési folyosóknak is. Kimutathatóvá vált *Szeged, Kecskemét és Baja* innovatív jelentősége a jugoszláv vállalkozások városok körüli terjedésben és e településeken megjelenve a jugoszláv vállalkozások idővel tovább terjedtek a környező községek felé. E három főbb vállalkozási tér mellett sajátos helyet képviselt a *határ menti terület*, ahol legkorábban jelentek meg a jugoszláv vállalkozások és egyéni módon a határátkelő községek körül alakították ki a maguk vállalkozási tereit. Így három vállalkozási tér született a határ mentén a *Hercegszántó, Kelebia és Röszke* határátkelők körül.

2. A *vállalkozási intenzitást* az elmúlt tíz évben a változó politikai és gazdasági helyzet hol felerősítette hol gyengítette. Természetesen ez maga után vonta a vállalkozási

térszerkezet állandó módosulását is. Kimutathatóvá vált, hogy a 90-es évek elején a határ menti tér a domináns, majd a háború által indukált vállalkozási cégalapítás megsokszorozódása idején mindkét megyében a vállalkozási folyosó mentén északra diffundált, kiszélesítve a városok körüli vállalkozások terét. Majd az embargó idején ismét a határ mentén domináns a vállalkozói kedv. A határ menti településeket végigjárva sikerült feltárni azon okokat, melyek e vállalkozási magatartást megmagyarázták. Napjainkban a vállalkozói aktivitás ismét a határ menti településekre húzódik vissza.

3. Az interjúk segítségével a közelmúlt eseményeire is választ kapva a vállalkozások *területi differenciáltságának okait* is sikerült megvilágítanom. A településeken történt vizsgálódás során bebizonyosodott, hogy a vállalkozások között sok a *fiktív vállalkozás*. Ennek okai a munkavállalási engedély kikerülése, lakás -ház -és ingatlan vásárlás lehetőségének a megteremtése. A jugoszláv vállalkozási térszerkezet vizsgálatán túl megpróbáltam feltárni, hogy honnan jöttek a vállalkozók, mekkora teret fogott át a Vajdaságban ez a határon átjövő vállalkozási aktivitás. A forrástelepülések elsősorban a határ menti városok és falvak. A városokban vállalkozók szintén a határ mentéről és távolabbról Belgrád környéki területekről jöttek. A határ menti falvakban befektető jugoszlávok pedig közvetlenül a határ túloldaláról érkeztek.

4. A jugoszláv vállalkozói térfeltáró vizsgálatom után arra a kérdésre kerestem a választ, hogy *milyen szerepet tölt be a jugoszláv vállalkozás a helyi vállalkozások körében*. A település gazdasági életében, a település társadalmában milyen változást hoztak ezek a külföldi vállalkozások. A piaccgazdaságba való átmenet idején a településeknek új kihívást jelentett a társadalmi és gazdasági kapcsolatokban történt változás. A helyi önkormányzatok az évek során megtapasztalták, hogy a település jövője akkor lesz sikeres, ha megkeresik azokat a belső erőforrásokat, mely erőket egyesítve, adottságaik jó kihasználásával versenyképessé válhatnak a piaccgazdasági életben.

Hasonlóan jelentős a településen működő vállalkozásokkal a megfelelő kapcsolat kiépítése és kiemelt fontosságú a településközi gyümölcsöző kapcsolatok megteremtése. A település a sokszínű vállalkozások révén széleskörű gazdasági kapcsolatokat alakít ki, mely időben változó térpályákat képez. A külföldi működőtőke megtelepedése a település számára azt is jelenti, hogy magában hordozza az új országhatáron kívüli térkapcsolat megjelenését is a településen. Nemcsak tőkét hoz, hanem innovatív erőként hat a helyi gazdaságra, munkaerőre.

5. A határ menti jugoszláv vállalkozásokról a polgármesterekkel és a polgármesteri hivatalok szakembereivel készített interjúk alapján a következő főbb megállapítások tehetők:

- Az önkormányzatok mindegyike vállalkozásbarát volt
- Többségben jugoszláviai (vajdasági) magyar nemzetiségűek jöttek át, csupán elvétve találkoztam egy-két szerb nemzetiségű vállalkozóval (mind beszélt magyarul). Családi vállalkozások a jellemzőek.
- A vállalkozások többsége vegyes (magyar és jugoszláv) a korábbi kapcsolatok (baráti és rokoni) teremtették ezeket a vállalkozásokat. A jugoszláv vállalkozók nagy vállalkozási tapasztalattal rendelkeztek, minden esetben megtalálták azt a vállalkozási hézagot, ahol gyümölcsöző a befektetés, és a falunak is hasznos.
- Jó a kapcsolat az önkormányzatok és a jugoszláv vállalkozók között, sok helyen tapasztaltam, hogy a jugoszláv vállalkozók anyagi támogatással segítették a falu civil szervezeteit ill. intézményeit (iskola, óvoda, művelődési ház, egyház stb.). A jugoszláv vállalkozók a kultúra támogatására szívesen áldoznak, ami viszont nem erőssége a magyar vállalkozóknak.
- Minden faluban pozitív visszajelzést tapasztaltam a jugoszláv vállalkozókról.

- Szinte minden település polgármestere szeretné, ha a jugoszláv vállalkozók a jövőben is maradnának a faluban és ahogy nyilatkoztak mindent megtesznek azért, hogy ez bekövetkezzék.

6. A jugoszláv vállalkozókkal készített interjúkból megállapítható következtetések.

- A kivándorlás oka egyértelműen a menekülés volt: sokan a katonaság elől jöttek, sokan gazdasági menekültek (gépeiket is áthozták) és sokan a bizonytalanság elől menekültek.
- A vállalkozók többsége fiatal (20-40 év közötti), magyar nemzetiségű és családos. Többnyire a családdal együtt él a faluban és a vállalkozása is családi vállalkozás. Kevés az alkalmazott e vállalkozások körében csupán néhány fő. A jugoszláv vállalkozók többsége felsőfokú végzettségű, a fiatalabbak között volt néhány középfokú iskolai végzettséggel rendelkező.
- Sokan közülük korábban is vállalkozók voltak, korábban ezek a cégek a Vajdaságban egy nagyobb német cég leányvállalkozását hozták létre, ennek megfelelően nagy vállalkozási tapasztalattal felvértezve jöttek hazánkba.
- Az átjövétel előtt mindenkinek volt a faluban már kialakult kapcsolata és a baráti kapcsolatok többsége jellemző, melyek több évtizedes határon átnyúló személyes barátságok, ismerősi kapcsolatok.
- A vállalkozók 90%-a a határ közeli városokból, településekből érkezett, szoros kapcsolatot tartanak az otthoniakkal, gyakori a heti, havi hazautazás.
- A jugoszláv vállalkozók egyértelműen Magyarországon szeretnének végleg letelepedni, sőt mindenki azt a falut jelölte meg ahol vállalkozott. Többen magyar állampolgárokká váltak az évek során. Esetleg azt tudták még elképzelni a jövőben, hogy a Vajdaságban is (korábbi lakóhelyükön)

létesítenek vállalkozást és ez az ún. "két lábon állás" már igazi határ menti gazdasági együttműködés lenne. Egy-két ilyen vállalkozóval találkoztam, akinek a határ mindkét oldalán volt vállalkozása (naponta ingázott a Vajdaságba) és a magyar munkásokat a vajdasági gyárában tanították be, ez már jó példa a határ menti gazdasági együttműködésre. Az embargó idején a Magyarországon lévő telepéről exportált, így nem sújtotta a tilalom.

- A vállalkozók mindegyike házat, telket vásárolt a faluban, a beilleszkedéstük problémamentes volt, ők is elégedettek a lakókörnyezetükkel.
- Az önkormányzattal jó viszonyt alakítottak ki, igyekeznek lehetőségükhöz mértén támogatni a falut, a vállalkozási adót rendszeresen fizetik, sőt pl. Rószkén az egyik vállalkozó 10 évre előre kifizette a helyi adót, ami arra vall, hogy a faluban szeretne hosszabb távon maradni, a község is jól járt, mert az infrastruktúra fejlesztésére fordította a kapott összeget.
- Többségük kis vállalkozás, néhány közepes vállalkozást találtam a határ mentén
- A vállalkozások tevékenységi körei: elsősorban szolgáltatáshoz kötődő tevékenységek (az árúk széles skáláján mozgó kis-és nagykereskedelem, export-import tevékenység, vendéglátóipar (kocsmától az éttermekig), pékség, sütőde, pizzéria, tésztagyár, javítószolgáltatás, bevásárlótúrizmusra szakosodott vegyeskereskedés, illatszer-kozmetikumok eladása. A feldolgozó iparban kevés vállalkozást találtam, jellemzőjük, hogy néhány 10 fővel dolgozó műanyagkészítő, faipari tevékenységet folytató cég, összeszerelő üzem, gyümölcs-és zöldségfeldolgozó.

- *Kevés tőkével* rendelkező vállalkozásokról van szó a vállalkozási piramis is ezt mutatja. Viszont nem szabad elfelejteni, hogy a falusi települési térben a kis- és közepes vállalkozás is sokat jelent a falu gazdasági fejlődésében.
- Szinte mindegyik vállalkozó *fejleszteni* kívánja a jövőben a vállalkozását, ez a fejlesztés a *tevékenységi körök bővítését, gépi beruházást, foglalkoztatás-bővítést* jelent. Fejlesztési stratégiáik világosak és a realitás talaján mozognak, mint ahogy megfogalmazták: ezalatt a tíz év alatt jól megismerték a magyar piacgazdaság lehetőségeit és ez reménykeltő a jövő számára.

7. A jugoszláv vállalkozások térszerkezetére jellemző, hogy Szeged város területén mindentütt megtalálhatók, ebből arra következtetek, hogy sok vállalkozás székhelye baráti és rokon kapcsolat dominanciája révén jelölődött ki. A vállalkozási sűrűség a belvárosban a legmagasabb. A lakótelepeken a fiktív jugoszláv vállalkozások sokasága jellemző. A belvárosban a jól jövedelmező kereskedelmi, vendéglátóipari láncok találhatóak, érdekeltségeik különösen a központi bevásárló utcában jelennek meg. A lakónegyedekben a vállalkozások többsége bérelt és vásárolt lakásokban működik, legelterjedtebb a Tarján-Felsőváros lakónegyedben. A külföldi vállalkozások jellemzője a térség-specifikusság. Az elegáns belvárosi bevásárló központban a jugoszlávok komoly szakmai felkészültségük révén és megfelelő anyagi fedezettel igen jelentős tüzleteket létesítettek, kihasználva a szerb, illetve a nyugati kapcsolataikat, a legkeresettebb, legmárkásabb árúkkal jelentek meg a piacon. A kereskedelmi érdekeltségeik jól megalapozottak és idővel számolni kell a város kereskedelmi rendszerében ezzel a tőkeáramlással is.

8. Röske polgármesterével és néhány jugoszláv vállalkozóval készített interjúk, kérdőívek elemzése alapján a jugoszláv vállalkozásokról a következő főbb megállapítások tehetők:

Cégalapítás okai:

- háború, politikai okok
- tőkebefektetés
- a már működő vállalkozás átmentése (gépeket telepítettek át vámmentesen közvetlen a határ közelében fekvő településekről)
- embargó idején (az embargó idején a magyar cégen keresztül tudták az export-tevékenységüket lebonyolítani)
- munkavállalási engedély helyettesítője
- tulajdonszerzés (lakás, ház stb.)

Telephely kiválasztása

- Röske beltületén (szolgáltató tevékenységeket végző cégek, kis-és nagykereskedelemmel, egyéb ipari tevékenységgel , mint pl. műanyag-gyártással, faipari tevékenységgel foglalkozó cégek)
- Röske külterületén (elsősorban a mezőgazdaság különböző ágaiiban, a kereskedelemben (vásároló kereskedők) vállalkozók és a gépeket átmentő vállalkozások számára jól megfelelték a termelőeszközök tárolására a tanya különböző épületei)

Foglalkoztatás

- többségük családi vállalkozás
- néhány főt (3-10) főt foglalkoztató vállalkozások a gyakoriak
- volt olyan vállalkozás, melynél a röszei munkásokat a határ közeli Palicson (Palic) tanították be

- volt aki a vállalkozását a határ közeli vajdasági településről irányította

Cégek tevékenysége

- a lakossági szolgáltatást kielégítő vállalkozás az uralkodó, a cégalapításkor jellemző a 10 vagy ennél több tevékenységi kör megjelölése. Szinte mindenütt találkozunk kis -és nagykereskedelem bejegyzésével.
- Ezen kívül a legkülönbözőbb mezőgazdasági tevékenységi körök bejegyzése történt. A feldolgozóipar területéről a műanyag-feldolgozás, faipari -és gépipari tevékenység.
- tevékenységek sokasága említhető meg.
- a polgármester szerint a jugoszláv vállalkozók jól meglátták mik a hiányszakmák a településen, ami már a korábbi vállalkozási tapasztalatot mutatja.
- a cég bővítése minden megkérdezett vállalkozó tervei között szerepelt

Honnan jöttek a vállalkozók?

- a határ közeli települések közül Szabadka (Subotica), Palics (Palic), Horgos (Horgos), Magyarkanizsa (Kanjiza) a fő forrástelepülések. Az előbbi településektől D-re a Tisza partján fekvő Vajdasági településekről, távolabbról Belgrádról és környékéről regisztráltak néhány céget. Összehasonlítva két városban (Hódmezővásárhely, Mórahalom) és két községben (Röszke, Tompa) a jugoszláv vállalkozók forrástelepüléseit az a megállapítás tehető, miszerint a városokba nagyobb távolságról jöttek a jugoszláv vállalkozók és a határ menti községekbe pedig egyértelműen a határ közeli településekről érkeztek.

Individuális kapcsolatok

- új baráti és rokoni kapcsolatok szerveződtek a vállalkozások kapcsán, erős a kötődés a határ túloldalán élő rokonokkal, a megkérdezettek sűrűn látogatnak haza (hetente és kéthetente).

Szerepük a helyi társadalomban

- jó kapcsolatot építettek ki az helyi önkormányzat vezetőivel, előremutató gondolataikkal segítik az önkormányzat munkáját.
- szívesen támogatnak alapítványokat
- innovatívak a településfejlesztés terén

Az interregionális fejlődés fontos kérdése a határon átnyúló kapcsolat, a határ menti együttműködés. Röske példáján világossá vált, hogy az elmúlt 10 évben a határ menti együttműködés csirái megjelentek a térségben. A jugoszláv blokád megszűnése után ezeken az alapokon építkezve gyümölcsöző határ menti együttműködés is kialakulhat a magyar-jugoszláv határ mentén.

9. Az 1992-93-ban Jugoszlávia ellen hozott kereskedelmi szankciók és a 92-es hiperinfláció hatására az ország teljesen elszegényedett. Az azóta eltelt idő alatt az ipar is leépült, majd a NATO bombázása még súlyosabb gazdasági helyzetbe sodorta az országot. Nem csak az iparát, hanem a tertületeit is jócskán elvesztő Jugoszláv hatalom Kis-Jugoszlávia néven él tovább és súlyos gazdasági helyzetben van. A bruttó hazai termék 10 év alatt 60%-kal zuhant. 1990-ben az egy főre jutó GDP elérte a 3000-3500 dollár körüli értéket, ma ennek a felét sem sűrölja. Az állam külföldi adóssága közel 15 milliárd dollár. Ezek a számok a kegyetlen valóságot tükrözik, de a 2000 szeptemberi választások pozitív kimenetele új esélyt adott Szerbia számára. Napjainkban az országban a stabilizáció legfontosabb feltétele a politika hitelessége, amivel az ország visszakerülhet

az európai vérkeringésbe. E térségben sohasem volt ennyire egymásra utalva a politika és a gazdaság. A szomorú valóság az, hogy újra fel kell építeni az országot. A gazdaság feltámasztása az ipar átalakításával és az infrastruktúra kiépítésével valósulhat meg. Gazdaságilag annyira kiüresedett az ország, hogy nem átalakítani, modernizálni kell az iparát, hanem szinte "új" ipart kell teremteni. Felmerül a kérdés: ki és miből finanszírozza ezt a gigantikus vállalkozást? *Novák Tamás* a Világ gazdasági Kutatóintézet munkatársa úgy véli: újjáépítés helyett inkább újraépítésről érdemes beszélni. Szerinte az Európa segélycsomagok és a spontán segélyek nem lesznek elegendőek e folyamathoz. A megoldást az a magántőke jelentheti, amely származhat az emigránsoktól és a külső -és belső magánbefektetőktől. Elsősorban az infrastrukturális beruházásokra van szükség, ebben a vonatkozásban Magyarországnak is fontos szerep juthatna. Majd a kereskedelem, a szállítmányozás, az építkezések következhetnek, amiben speciális logisztikai központjaként működhetne hazánk déli része, és itt elsősorban Szeged szerepe értékelődhetne fel. E területen látom annak a lehetőségét, hogy e gazdasági folyamathoz a Dél-Alföldön működő jugoszláv vállalkozások sora kapcsolódhatna. Úgy vélem a magyar határ mentén az elmúlt 12 év alatt létesült jugoszláv működőtőke beruházások talaján a már kimutatott határon túli együttműködés felerősödése várható. Várható még a sok fiktív vállalkozás megszűnése és a tőkeerős, jól működő cégek gazdasági szerepének felértékelődése.

IV. A kutatási eredmények hasznosítása

1. A disszertáció több mint 12 éves kutatómunkám eredményeit mutatja be, melyek között *alapkutatás jellegűnek* tartom a kidolgozott matematikai módszereket. Ezen módszerek (lehatárolás, népességelőreszámolás) alkalmazása a jövőben a regionális, a megyei, a kistérségi területfejlesztési koncepciók elkészítésénél és a határ menti kutatások során a népesség teljes körű vizsgálatánál elkertülhetetlen

Alapkutatás jellegűnek tartom a diffúzióanalízis alkalmazását a vállalkozások terjedésére külön kihangsúlyozva a város és a rurál tér egymástól elktülönített vizsgálatát, majd összegezve az egész térre elvégzett analízist. E gondolatsor segített átfogóbb ismeretekhez jutni a diffúzió vizsgálatakor. Úgy gondolom ez az alkalmazás is a regionális alapkutatótást gazdagíthatja.

2. A kutatás eredményeinek gyakorlati felhasználását abban látom, hogy a Duna-Tisza-Körös-Maros Eurorégió, a Dél-Alföld régió, a Dél-alföldi megyék, a kis térségek és a települések területfejlesztési koncepciói elkészítéséhez nyújt a dolgozatom felhasználható információt a külföldi vállalkozásokról.

3. A disszertáció eredményei a vizsgált városok és falvak marketing stratégiájának kidolgozását is megfelelő vállalozási ismeretekkel gazdagíthatja.

4. A kutatási eredmények hasznos információt nyújthatnak az önkormányzatok polgármesterei és a hivatali apparátus, az ipar kamara és végül a települések vállalkozói számára is.

A témakörben megjelent publikációk

1. 1983 The Model of Industrial Development of Hungary and the Hungarian Counties. Acta Geographica Szeged. 83-85.
2. 1993 Gazdasági, társadalmi folyamatok és a kistérségek szerveződése Csongrád megyében. JATE Press Szeged. Szerk.:Dr.Mészáros Rezső
3. 1993 An Application of systems modelling techniques of the Hungarian economy. Analele Universitatii din Timisoara Geografie. pp. 156-165.
4. 1993 Probable population of groups of settlements in Csongrád country. Geographica Timisiensis. Timisoare. pp. 120-129.
5. 1994 A Dél-alföldi határmenté lehatárolása és népességprognózisa In: Tímár Judit szerk.: Az "Alföldi út" kérdőjelei - Békéscsaba. pp.241-245.
6. 1996 Demográfiai prognózisról In: Szónokyné Ancsin Gabriella-Herendi István szerk.: Társadalomföldrajzi elemzések számítógépen Szeged JATEpress. Egyetemi jegyzet pp.135-142.
7. 1996 A jugoszláv betelepülők társadalmi-gazdasági struktúrája Szegeden. In: Sík Endre-Tóth Judit szerk: Migráció és politika Budapest. pp.206-208.
8. 1997 Die ausländischen Einwanderer und Unternehmer in Szeged (Moszkva Konferencia. -leadott kézirat)
9. 1997 Külföldi bevándorlók és befektetők Szegeden - Tér és Társadalom. 1997.3. pp.143- 156.
10. 1997 Migrációs célállomás. Külföldi bevándorlók Szegeden. - Duna-Tisza-Maros Euroregió. Eurotrio 12. 1997. pp.34-35.
11. 1997 A külföldi betelepülők társadalmi-gazdasági struktúrája Szegeden- Csíkszereda Konferenciára leadott kézirat

12. 1998 Jugoszláv vállalkozások Csongrád megyében (1991-1996) - Területi Statisztika. 1998. 1.(38).évf.3.szám. pp. 265-271.
- 13.1998 A Dél-alföldi magyar-román határ menti települések demográfiai vizsgálata In: Dr. .Pap Norbert-Dr. Tóth József szerk.:Az I. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia-Változó világ, átalakuló politikai földrajz Pécs.pp. 247-251.
- 14.1998 A Dél-alföldi határmenti régió népességének alakulása 1988-1992-ig In: Mészáros R.-Tóth J. szerk.: Földrajzi kaleidoszkóp- Tanulmányok Krajkó Gyula professzor 70.születésnapjára Pécs-Szeged. pp.105-117.
- 15.1998 Népesedési elméletek In: Tóth József - Vuics Tibor (szerk) Általános társadalomföldrajz I.Dialóg Campus Kiadó Budapest- Pécs., pp. 229-240.
- 16.1999 Jugoszláv vállalkozások Csongrád megye határ menti térségében (1991-1995) In: Tóth Pál Péter-Illés Sándor szerk.: Migráció Budapest pp. 103-108.
- 17.1999 Jugoszláv vállalkozások a Dél-Alföldön In: Bankó Tamás szerk.: Az Alföld a XXI. sz. küszöbén. II. Alföld Kutatási Program. Nagyalföldi Alapítvány Békéscsaba, pp. 91-94.
- 18.1999 A határon átnyúló gazdasági térkapcsolatok vizsgálata a Dél-Alföld határ menti települései példáján. In: Becsei József (Szerk): Társadalomföldrajzi vizsgálatok két évezred találkozásánál. Szeged., JATE Gazdasági Földrajzi Tanszék pp. 145-153.
- 19.1999 A demographic analysis of the Hungarian and Romanian border settlements on the southern great plain In: Proceedings of the Regional Conference of Geog-raphy. Danube-Cris-Mures-Tisa Euroregion Geoeconomical space of sustainable development. Timisoara-Novi Sad-Szeged-Tübingen.pp.431-348.
- 20.1999 Foreign investors in Szeged In: Vasile Surd coordinator: Rural Space and Regional development."Babes-Bolyai" University, Cluj-Napoca pp.171-175.
- 21.2000.: A külföldi vállalkozások a Dél-Alföldön, különös tekintettel a jugoszláv vállalkozásokra In.:Szónokyné Ancsin Gabriella szerk.: Határok és Régiók Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia 1999. november 29-30.Szeged. pp. 155-161.